

Utjecaj gospodarske tranzicije i rata na promjene u prostornoj slici zaposlenosti Sisačke regije

Zdenko Braičić, Zoran Stiperski, Dražen Njegač

Izvod. U radu se raspravlja o promjenama u prostornoj slici zaposlenosti i nezaposlenosti koje su se kao posljedica ratnih zbivanja (1991.–1995.) i tranzicijskog prestrukturiranja gospodarstva pojavile u Sisačkoj regiji. Zaposlenost i nezaposlenost u razdoblju 1989.–2007. uglavnom su analizirane prema područjima bivših općina uz nastojanje da se izdvoje gospodarski propulzivnije i one u kojima su se pojavili veliki razvojni problemi. Posebno se ističu razlike u gospodarskim prilikama između bivših okupiranih područja i onih koja to nisu bila. Posebna pozornost posvećena je padu obujma industrijske proizvodnje popraćenom kontinuiranim otpuštanjima viška industrijskih radnika.

Ključne riječi: ratna razaranja, gospodarska tranzicija, industrija, zaposlenost, nezaposlenost, Sisačka regija

Influence of Economic Transition and War on Changes in Spatial Picture of Employment in Sisak Region

This paper analyses the changes in spatial distribution of work places, i. e. employment and unemployment, which appeared in the Sisak region as the consequence of the war (1991-1995) and transition restructuring of economy. Employment and unemployment in the period 1989-2007 have been mainly analyzed according to the areas of the former municipalities with making efforts to single out those which were economically more propulsive, as well as those in which great developmental problems appeared. A special attention was paid to the decrease of the industrial production volume accompanied by continued dismissals of industrial workers.

Key words: war devastations, economic transition, industry, employment, unemployment, Sisak region

UVODNE I METODOLOŠKE NAPOMENE

Procesi gospodarske tranzicije, odnosno prijelaza s centralno-planskoga na tržišno gospodarstvo, doveli su u Hrvatskoj do niza promjena u gospodarskom razvoju koje su se u znatnoj mjeri odrazile i na prostorni razvoj. Mijenjaju se prostorni razmjesta proizvodnih kapaciteta i granska struktura djelatnosti, oblici vlasništva, broj i struktura zaposlenih i nezaposlenih i dr. Nažalost, početak tranzicije u Hrvatskoj poklopio se s počecima ratnih razaranja, čije su posljedice i danas vidljive u gospodarskoj slici ratom zahvaćenih ili privremeno okupiranih krajeva u prvoj polovini devedesetih godina. Sve se to odrazilo i na jačanje kako nacionalnoga tako i regionalnoga monocentrizma (Feletar, Glamuzina, 2002).

U radu se raspravlja o utjecaju gospodarske tranzicije i ratnih razaranja zbog velikosrpske agresije na promjene broja zaposlenih i nezaposlenih Sisačke regije i posebice njihova prostornog razmjesta. Istraživano je područje u nodalno-funkcionalnom pogledu uglavnom gravitacijski prostor Siska, a u sklopu suvremene teritorijalno-političke podjele objedinjeno je u Sisačko-moslavačku županiju. Njoj pripada i kutinsko-moslavački prostor, koji izravno gravitira Zagrebu i gdje se od većih centara nalaze Kutina i Novska (Njegač, 2000). Osim toga općine Topusko i Gvozd, iako dio Sisačko-moslavačke županije, više su vezane uz Karlovac nego uz Sisak, odnosno nalaze se u zoni preklapanja njihovih gravitacijskih utjecaja. Kako bi se postigla jasnija predodžba o novonastalim razlikama u prostornom razmještanju radnih mjesta, odnosno zaposlenosti i nezaposlenosti, osobito izraženima između bivših okupiranih krajeva i onih koji to nisu bili, dijelom Sisačke regije smatrat će se i navedene općine (sl. 1).

Sl. 1. Istraživano područje prema aktualnome političko-teritorijalnom ustroju
 Fig. 1. Researched region according to the actual political-territorial organization

Zbog povremenih promjena teritorijalnog ustroja pretežiti dio analize zaposlenosti i nezaposlenosti proveden je na razini bivših općina (ukinutih 1992.)¹ radi usporedbe prikupljenih podataka tranzicijskih godina s onima iz predtranzicije, jer njihov preračun na današnji ustroj nije moguć. Istraživanje je provedeno za razdoblje između 1989. i 2007. Kao bazna godina prihvaćena je 1989. jer se već sljedeće 1990. javljaju naznake nadolazećih društveno-gospodarskih mijena.

Podaci upotrijebljeni u ovom radu dobiveni su iz više izvora, uza služenje relevantnom literaturom. Osnovni izvor podataka bila je dokumentacija Ureda za statistiku Sisak, koji djeluje u sastavu Ureda državne uprave u Sisačko-moslavačkoj županiji. Podaci o kretanju broja zaposlenih u pravnim osobama i obujmu industrijske proizvodnje za razdoblje 1993.–2007. dosljedno su preuzeti iz publikacije *Statistički podaci Sisačko-moslavačke županije za pojedine godine*. Dobiveni podaci o broju zaposlenih po djelatnostima iz istog izvora poslužili su i za mjerenje specijalizacije, odnosno diverzifikacije gradova i općina. U tu svrhu upotrijebljeni su indeksi specijalizacije strukture zaposlenih, koji upućuju na razvijenost neke gospodarske djelatnosti manje cjeline u usporedbi s većom cjelinom.

Od statističkih modela koji upućuju na vremenske promjene pojedinih pojava upotrijebljeni su i indeksi fizičkog obujma industrijske proizvodnje. Budući da se za analizu obujma industrijske proizvodnje raspolagalo verižnim indeksima, autori su ih preračunali u indekse na stalnoj bazi.

Nezaposlenost u gradovima i općinama praćena je prema *Godišnjacima* Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (1989.–1995.) te tabličnim izvješćima objavljenima na službenim internetskim stranicama HZZ-a (1996.–2007.). Stope nezaposlenosti izračunate su za 2005. godinu jer se za nju raspolagalo podacima o ukupnom broju zaposlenih (pravne osobe i obrti).

Kvantitativna analiza promjena broja zaposlenih za starije (predtranzicijsko i rano tranzicijsko) razdoblje temelji se na podacima *Statističkih godišnjaka Hrvatske*.

RATNA UNIŠTAVANJA

Ratna događanja iz najnovije hrvatske povijesti zadala su težak udarac već ionako nepovoljnoj društveno-gospodarskoj strukturi znatnog dijela Sisačke regije. U Domovinskom ratu privremeno su bili okupirani teritoriji banovinskih općina te djelomično Siska i Novske, čime je regija bila podijeljena na sjeverni slobodni i južni okupirani dio. Pod okupacijom je bilo više od pola teritorija (310 naselja), što je nagnalo gotovo 50.000 stanovnika (uglavnom hrvatske nacionalnosti) da napuste svoje domove (Mišetić, 2002). U vojnoredarstvenim akcijama Bljesak i Oluja 1995. oslobođena je Sisačka regija te su stvoreni preduvjeti za obnovu gospodarstva i povratak prognanika.

Iako u tranzicijskom razdoblju posvuda dolazi do gubitka radnih mjesta, gospodarska situacija najsloženija je na onim područjima koja su bila privremeno okupirana ili u zoni ratnih događanja, pri čemu su infrastruktura i proizvodni pogoni većim dijelom uništeni. Kao što je navedeno u tablici 1, najveća ratna razaranja zadesila su područja bivših općina Sisak i Petrinja, na koja otpada 51,3 posto sveukupnih ratnih šteta u regiji. U Petrinji su

one procijenjene na oko 850 milijuna tadašnjih DEM (njemačkih maraka),² a u Sisku na 989 milijuna DEM, što je posljedica granatiranja proizvodnih kapaciteta u južnoj industrijskoj zoni iz smjera okupirane Petrinje. Prema visini nanesenih šteta slijede općine Glina i Novska, a najmanje ih je utvrđeno na kutinskom području. Promatrajući prema današnjim općinama, gotovo su neznatno u ratu stradale općine Martinska Ves, Velika Ludina i Popovača, u kojima nije utvrđena ratna šteta ni na jednome stambenom objektu. Logično je da su najveće štete zabilježene u onim općinama (s iznimkom Kutine) koje su prije rata raspolagale značajnim gospodarskim kapacitetima, koji su djelomično ili potpuno uništeni.

Tab. 1. Ratne štete na gospodarskim i stambenim objektima Sisačke regije počinjene u razdoblju 1991.–1995. prema bivšim općinama

Tab. 1 War damages in economic and housing facilities in the Sisak region committed in the period 1991-1995; according to the former municipalities

Općina	Gospodarski subjekti s ratnom štetom		Oštećeni ili uništeni stanovi		Ukupne štete	
	Ukupno	%	Ukupno	%	U milijunima DEM*	%
Dvor	4	3,8	2241	7,0	159	4,4
Glina	13	12,5	4074	12,8	560	15,6
H. Kostajnica	5	4,8	2807	8,8	269	7,5
Petrinja	23	22,1	10 447	32,8	850	23,7
Sisak	31	29,8	5200	16,3	989	27,6
Gvozd	10	9,6	2539	8,0	264	7,4
Novska	13	12,5	4369	13,7	442	12,3
Kutina	5	4,8	152	0,5	51	1,4
UKUPNO	104	100,0	31 829	100,0	3583	100,0

* 1 euro = 1,95 DEM

Izvor: Završno izvješće o ratnim štetama, Sisačko-moslavačka županija, Županijska komora za popis i procjenu ratnih šteta, Sisak, 1999. Obradili autori.

Od gospodarskih subjekata najviše je devastirana Željezara *Sisak*, tada još jedinstveno poduzeće, na čijim je objektima pričinjena šteta od 297 milijuna DEM. Pritom su kao posljedica granatiranja najviše stradala postrojenja u Sisku, a manje su oštećeni pogoni u Dvoru, Glini, Hrvatskoj Dubici i Novskoj. Prema veličini razaranja slijedi INA, na čijim je objektima samo u Sisačkoj regiji prouzročena šteta od 177 milijuna DEM. Najznačajniji je takav objekt Rafinerija nafte *Sisak* (Billege i dr., 1994), koja je, kao i Željezara, povremeno bila izložena danonoćnim granatiranjima iz smjera okupirane Petrinje. Nešto manje ratne štete pretrpjeli su objekti Jadranskog naftovoda (115 milijuna DEM), Hrvatske elektroprivrede (90 milijuna DEM) i Hrvatskih željeznica (78 milijuna DEM). Na petrinjskom *Gavriloviću*, koji je bio okosnica razvoja Banovine zapošljavajući brojne radnike i angažirajući mnoštvo kooperanata, pričinjena je ratna šteta od 49 milijuna DEM. Na popisu najviše stradalih poduzeća u Domovinskom ratu još je jedno iz Petrinje

– prijevozničko poduzeće *Slavijatrans* (19 milijuna DEM).³ I objekti novljanskoga *Trokuta* (tvornica kuhinjskog namještaja) djelomično su ili posve uništeni; šteta je procijenjena na 17 milijuna DEM (*Završno izvješće o ratnim štetama*, 1999).

Oslobađanjem okupiranih krajeva stvorene su pretpostavke za obnovu devastiranih ili opljačkanih poduzeća o čijoj je dinamici ovisilo otvaranje novih radnih mjesta i povratak prognanih stanovnika.

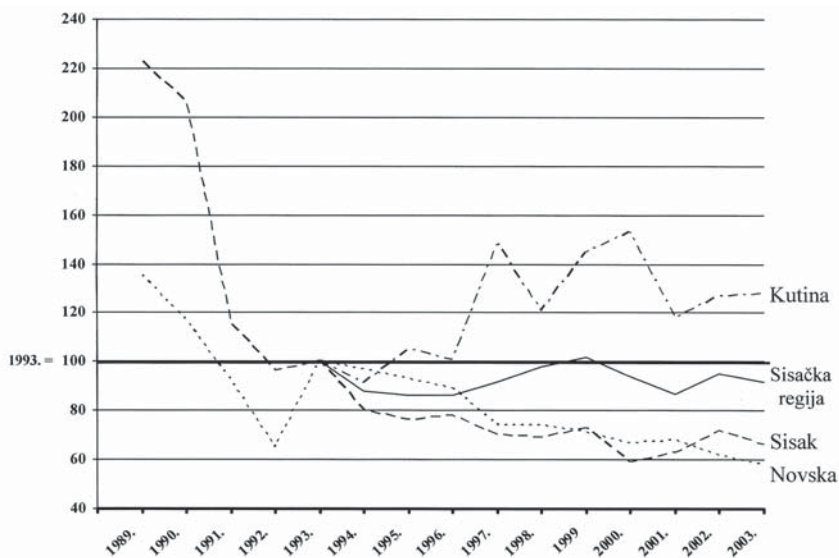
TRANZICIJA I SMANJENJE INDUSTRIJSKE PROIZVODNJE

Ratni događaji 1991.–1995. dodatno su otežali prestrukturiranje gospodarstva koje obilježava tranzicijska društva. Tranzicijske su promjene ostavile najdublji trag na industriji u smislu pada obujma proizvodnje i industrijske zaposlenosti, što je bilo popraćeno nemogućnošću zapošljavanja u uslužnom sektoru (Lorber, 1999).

U socijalističkom razdoblju industrijski je razvoj bio temeljen na baznoj industriji i energetici: u Kutini je podignuta petrokemijska industrija, dok je Sisak imao željezaru, rafineriju i termoelektranu. Prekapacitiranost, tehnološka zastarjelost, problemi nelikvidnosti te prevelik broj zaposlenih bili su samo neki od njihovih problema (Čavrak, 2002). Naznake nadolazeće krize u industriji javile su se već osamdesetih godina kao posljedica pada plasmana pojedinih proizvoda, ali i neodgovarajuće opskrbljenosti osnovnim čimbenicima proizvodnje. Prijelazom na tržišno gospodarstvo te nestankom državnih subvencija i nekih drugih načina financiranja gubitaka, mnoge industrijske tvrtke našle su se u vrlo teškom položaju, pa početak tranzicijskog razdoblja obilježava drastičan pad industrijske proizvodnje. Taj se položaj mogao popraviti jedino brzim restrukturiranjem, što podrazumijeva dotok svježega kapitala uz tehnološke i organizacijske inovacije, no to se nije dogodilo (Teodorović, 2000).

Na neokupiranom dijelu regije bila su u vrijeme Domovinskog rata tri značajnija industrijska središta: Sisak, Kutina i Novska. Već je 1990. industrijska proizvodnja bila u padu u odnosu na prethodnu godinu: u Sisku -7,8% i Novskoj -11,9%. Najveći pad obujma industrijske proizvodnje u Sisku bio je 1991., kada je iznosio 44,0% u odnosu na prethodnu godinu. Pad je nastavljen i sljedećih godina, pa je 1995. obujam proizvodnje bio manji za 63,1%. Sisačka industrija “dno” je dosegnula 2000., kada je proizvodnja bila manja za gotovo 71% u odnosu na 1990. (podaci Ureda za statistiku Sisak). U Hrvatskoj je 1994. industrijska proizvodnja bila manja za 44,1% nego 1990., a od 1994. pa sve do promatrane 2005. bilježi stalni rast. Iz tih se podataka vidi kako se industrijska proizvodnja u Sisačkoj regiji smanjila znatno više od hrvatskoga prosjeka (Stiperski, 2007). Nažalost, podaci o industrijskoj proizvodnji u Kutini nisu sačuvani za razdoblje do 1993. te ju je stoga nemoguće pratiti i usporediti sa sisačkom u istom razdoblju. Radi usporedbe Siska i Kutine 1993. je godina uzeta kao bazna. Kao što prikazuje slika 2, industrijska je proizvodnja u Sisku, kao i u Novskoj, i nakon 1993. u padu, dok je u Kutini jedino 1994. obujam proizvodnje bio manji negoli 1993.; u 2003. bio je za gotovo 29% veći nego deset godina prije. Za razliku od sisačke, kutinska se industrija znatno bolje nosi sa zamkama tranzicije (manje poteškoća u privatizaciji, povoljna poduzetnička klima, ali i izostanak ratnih razaranja) te su uz postojeće pokrenute i brojne nove (male ili srednje) tvrtke. Sisačkoj

industrijskoj strukturi još uvijek nedostaju male i srednje tvrtke, koje bi bile fleksibilnije i prilagodljivije tržišnim promjenama.

Sl. 2. Kretanje obujma industrijske proizvodnje u Sisačkoj regiji, Sisku, Novskoj i Kutini od 1989. (1993.) do 2003. (1993. = 100)

Fig. 2 Change of the industrial production volume in the Sisak region, Sisak, Novska and Kutina from 1989 (1993) to 2003 (in 1993 = 100)

Izvor: Ured državne uprave Sisačko-moslavačke županije, Služba za gospodarstvo, Pododsjek za statistiku, Sisak

Tab. 2. Industrijska proizvodnja u Glini, Hrvatskoj Kostajnici, Dvoru i Petrinji uoči i na početku Domovinskog rata

Tab. 2 Industrial production in Glina, Hrvatska Kostajnica, Dvor and Petrinja on the eve and at the beginning of the Croatian War of Independence

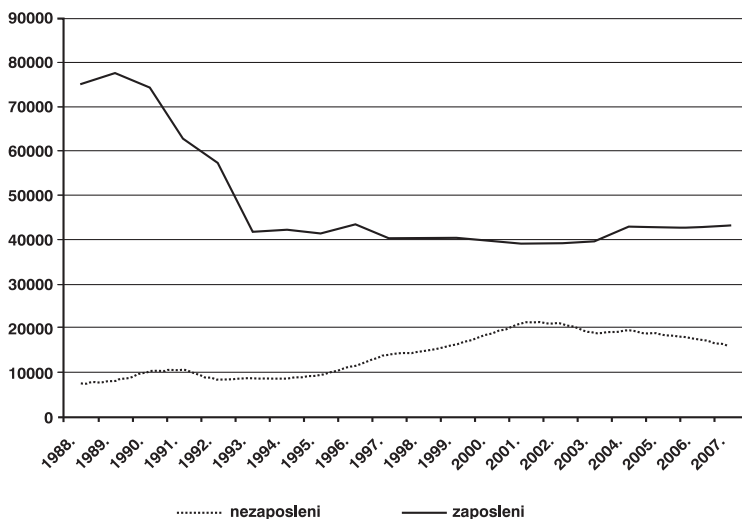
Godina	Glina		Hrvatska Kostajnica	
	Indeks (1989.=100)	Stopa promjene prema 1989.	Indeks (1989.=100)	Stopa promjene prema 1989.
1989.	100,0	-	100,0	-
1990.	89,7	-10,3	74,4	-25,6
1991.	33,1	-66,9	27,8	-72,2
Godina	Dvor		Petrinja	
	Indeks (1989.=100)	Stopa promjene prema 1989.	Indeks (1989.=100)	Stopa promjene prema 1989.
1989.	100,0	-	100,0	-
1990.	79,7	-20,3	78,8	-21,2
1991.	6,5	-93,5	26,2	-73,8

Izvor: Ured državne uprave u Sisačko-moslavačkoj županiji, pododsjek za statistiku, Sisak

Prema raspoloživim podacima, u svim središtima koja će ubrzo biti okupirana također je već 1990. industrijska proizvodnja bila manja negoli prethodne godine (tab. 2). Do najvećeg pada industrijske proizvodnje došlo je 1991., na što je uz promijenjene uvjete privređivanja utjecao i početak rata. Tako je primjerice u Petrinji 1991. ostvareno svega 26,2, a u općini Dvor 6,5 posto proizvodnje iz 1989.

ZAPOSLENOST I NEZAPOSLENOST U REGIJI (1988.–2007.)

Iako je zaposlenost sve do kraja osamdesetih godina u gotovo stalnom porastu, već se tada, kako u Sisačkoj regiji tako i u državi, lagano povećava i nezaposlenost. To je vrijeme *dužničke krize*, kada se javlja višak radnika, koji se doduše nastoji ne otpuštati. Ujesen 1990. počinje drastičan rast nezaposlenosti uvjetovan priljevom radnika iz poduzeća u stečaju ili likvidaciji. Poduzeća se tada nastoje riješiti neproduktivnog viška radnika, što znači da je predratna 1989. godina označila kraj masovnoga socijalističkog zapošljavanja i prijelaz prema racionalnome i svrsishodnom zapošljavanju. U socijalizmu je država “prisiljavala” poduzeća na zapošljavanje radnika, pa su tako služila kao sredstvo borbe protiv nezaposlenosti, a administrativne službe u njima bile su predimenzionirane (Dujšin, 1999). Industrijska poduzeća počela su otpuštati radnike zbog prevelikog broja zaposlenih, ali i drugih razloga poput tehnološke zaostalosti i gubitka tržišta.

Sl. 3. Kretanje broja zaposlenih i nezaposlenih u Sisačkoj regiji od 1988. do 2007.

Fig. 3 Change of the employed and unemployed numbers in the Sisak region from 1988 to 2007

Izvor: Ured državne uprave Sisačko-moslavačke županije, Služba za gospodarstvo, Pododsjek za statistiku, Sisak; *Godišnjak Zavoda za zapošljavanje, razna godišta*, Zagreb; web-stranice: <http://www.hzz.hr> (12.01.2008.)

Slika 3 prikazuje kretanje broja zaposlenih i nezaposlenih u Sisačkoj regiji od 1988. do 2007. Najveći broj zaposlenih (u pravnim osobama i obrtima zajedno) dosegnut je 1989. (77.451 zaposlenik), a najmanji 2002. (38.930 zaposlenika), što znači da se broj

zaposlenih u tih trinaest godina gotovo upola smanjio. Najveće smanjenje broja zaposlenih zabilježeno je do 1993. Osim otpuštanja radnika tomu je pridonijela i činjenica da je znatan dio pripadnika srpske nacionalne manjine napustio svoju dotadašnju domovinu, a veći dio regije (s radnim mjestima) bio okupiran od agresorske vojske. Gubitkom radnih mjesta dio radnika zapošljava se u privatnom sektoru, dio odlazi u mirovinu, a dio postaje dijelom rastuće skupine nezaposlenih. Nakon 2002. ukupni broj zaposlenih ipak postupno raste te ih je tada više od 42.000. Prema tome, i u poratnom razdoblju Sisačka regija (izuzevši kutinsko-moslavački dio) proživljava tranzicijsku krizu, vezano uza strukturalne promjene naslijeđenoga gospodarstva i nedostatak razvojnih potencijala (Čavrak, 2002), te izostaje jači porast zapošljavanja. Tako je 2005. dosegnuto svega 54,7 posto od broja zaposlenih iz rekordne 1989. Unutar strukture ukupno zaposlenih, kao posljedica prijelaza na tržišno gospodarstvo i jačanja privatne inicijative, uočljiv je porast broja zaposlenih u obrtu, kojih je 1989. bilo oko 2000, a 2005. više od 7600 (*Statistički podaci Sisačko-moslavačke županije*, razna godišta).

Kretanje nezaposlenosti u tranzicijskom razdoblju moguće je podijeliti na nekoliko etapa. Prva etapa odnosi se na rane tranzicijske godine, kada je nezaposlenost uvjetovana isključivo promjenama u uvjetima privređivanja. Godine 1990. u Sisačkoj je regiji evidentirano 10.176 nezaposlenih osoba, što je za 30,2 posto više nego prethodne godine. Racionalizacija zaposlenosti osnovni je uzrok nezaposlenosti u toj etapi.

Druga etapa odnosi se na ratno razdoblje, što znači da počinje krajem 1991. i traje do oslobođenja svih okupiranih područja. Godine 1991. nezaposlenost je još u laganom porastu, no sljedećih ratnih godina registrirana nezaposlenost smanjena je te se kretala na razini s kraja predtranzicijskog razdoblja (*Godišnjak zavoda za zapošljavanje*, razna godišta). Pad nezaposlenosti u ratnom razdoblju objašnjava se okupiranošću većeg dijela regije. Brojne nezaposlene osobe koje su bile u evidencijama službi za zapošljavanje u kriznim područjima, prijavile su se područnim službama za zapošljavanje u svome novom boravištu, često izvan granica Sisačke regije. Osim toga dio nezaposlenih osoba uključio se u obranu domovine, pa je izbrisan iz evidencija službi za zapošljavanje, a dio se odnosi i na nezaposleno srpsko stanovništvo koje je napustilo regiju i Hrvatsku.

Treća etapa počinje završetkom ratnih aktivnosti i povratkom prognanika. Upravo je drugu polovinu devedesetih godina i početak novoga stoljeća obilježio najveći porast nezaposlenosti, čiji je vrhunac dosegnut 2001. Te je godine u Sisačkoj regiji evidentirano gotovo 21.000 nezaposlenih osoba. Snažan rast nezaposlenosti od 1995. do 2001. dijelom je posljedica ažuriranja registra nezaposlenih osoba nakon oslobođenja okupiranih područja. Dotadašnji nezaposleni prognanici prijavljuju se područnim službama za zapošljavanje na oslobođenim područjima, a u evidenciju nezaposlenosti upisan je i velik broj demobiliziranih branitelja koji su po osnovi sudjelovanja u ratu ostvarili pravo na novčanu naknadu (Kerovac, 2003). Nakon 2001. nezaposlenost se administrativno smanjuje, no još je uvijek visoka, na što upućuje podatak o 15.630 nezaposlenih osoba s kraja 2007. (<http://www.hzz.hr/>, 2008).

Prateći krivulje zaposlenosti i nezaposlenosti u Sisačkoj regiji od 1988. do 2007., možemo zaključiti da je došlo do neuobičajenoga društvenog fenomena, čije razloge moramo potražiti izvan ekonomskog područja. Od 1989. do 1993. broj zaposlenih u

Sisačkoj regiji smanjio se za 36.000. Moglo bi se očekivati sličan rast nezaposlenosti, ali to se nije dogodilo. Godine 1989. nezaposlenih u Sisačkoj regiji bilo je blizu 8000, a 1993. tek neznatno više. Kamo je nestalo 36.000 ljudi koji su u te četiri godine izgubili posao? Jedan je dio umirovljen, drugi je napustio Hrvatsku (većinom srpska manjina) a treći otišao u Hrvatsku vojsku ili u druge dijelove Hrvatske.

Promjene prostornog rasporeda zaposlenosti

Devedesetih godina prošloga stoljeća najveće relativno smanjenje broja zaposlenih u pravnim osobama imale su općine čiji se teritorij potpuno ili djelomično nalazio na privremeno okupiranim područjima (tab. 3). U općini Petrinja pad broja zaposlenih od 1989. do 2000. iznosio je gotovo 80 posto, a u općinama Glina, Hrvatska Kostajnica, Gvozd i Dvor još i više, premda je od kraja rata bilo prošlo već pet godina. Najveće apsolutno smanjenje broja zaposlenih u istom razdoblju zabilježeno je u Sisku, općini s najvećom koncentracijom radnih mjesta u regiji. Kao posljedica propasti industrijskog sektora broj zaposlenih više je nego prepolovljen, ali je udjel Siska u ukupnoj zaposlenosti regije ostao prilično visok. Za razliku od Siska, na području Kutine (po veličini i značenju drugome gospodarskom središtu) u istom je razdoblju zabilježen minimalan pad broja zaposlenih.

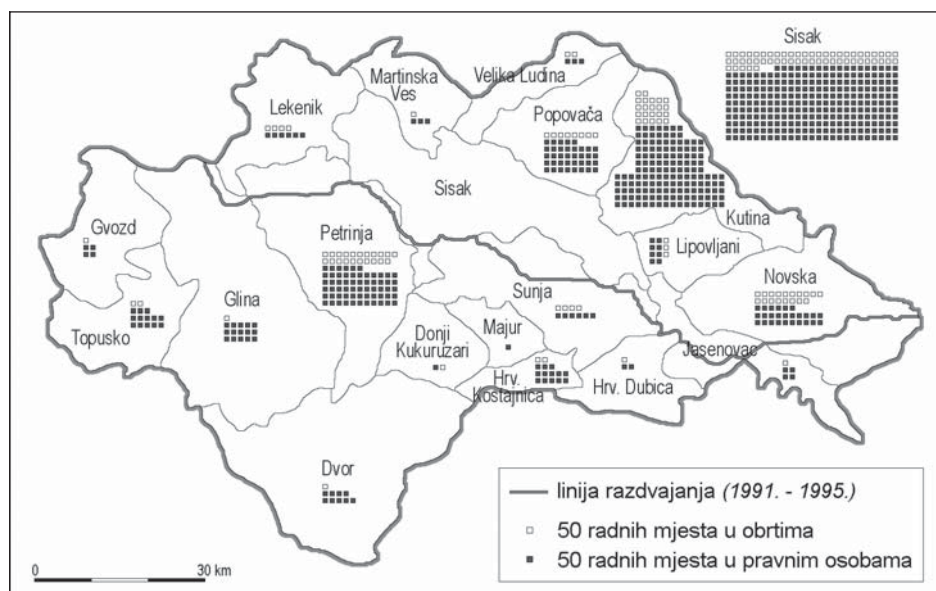
Tab. 3. Kretanje broja zaposlenih kod pravnih osoba u Sisačkoj regiji prema područjima bivših općina od 1989. do 2007.

Tab. 3 *Change of the number of the employed in corporations in the Sisak region according to the former municipalities' areas from 1989 to 2007*

Općina	1989.		1991.		2000.		2007.		Porast/pad zaposlenosti u %	
	Ukup.	%	Ukup.	%	Ukup.	%	Ukup.	%	2000./1989.	2007./2000.
Dvor	2942	3,9	2069	3,6	198	0,6	470	1,3	-93,3	+137,4
Glina	4231	5,6	3630	6,2	754	2,2	798	2,2	-82,2	+5,8
Hrvatska Kostajnica	3975	5,3	3038	5,2	733	2,2	905	2,5	-81,6	+23,5
Petrinja	9640	12,8	7995	13,7	2069	6,1	4179	11,5	-78,5	+102,0
Sisak	32 489	43,1	23 408	40,2	14 591	43,1	14 139	39,0	-55,1	-3,1
Gvozd	3144	4,2	2525	4,3	578	1,7	885	2,4	-81,6	+53,1
Novska	6681	8,9	4923	8,5	3380	10,0	2852	7,9	-49,4	-15,6
Kutina	12 345	16,4	10 584	18,2	11 549	34,1	12 063	33,2	-6,4	+4,5
UKUPNO	75 447	100,0	58 172	100,0	33 852	100,0	36 291	100,0	-55,1	+7,2

Izvor: Statistički godišnjak Republike Hrvatske 1990.; Statistički ljetopis 1992.; Statistički podaci Sisačko-moslavačke županije za 2000. godinu; Statistički podaci Sisačko-moslavačke županije za 2007. godinu

Analiza kretanja broja zaposlenih na području Banovine u poslijeratnom razdoblju upućuje na sporo gospodarsko oživljavanje okupiranih područja, iako podaci koji se odnose na relativnu promjenu broja zaposlenih mogu dati prilično iskrivljenu sliku gospodarskih kretanja. Činjenica je da sve općine čiji je teritorij bio okupiran bilježe porast broja zaposlenih od 2000. do 2007. U općini Dvor on je najviši, no to istovremeno ne znači i otvaranje većeg broja radnih mjesta jer je posrijedi mali apsolutni broj, pa je u Dvoru danas svega šestina od prijeratnog broja zaposlenih. Očito, obnova gospodarskih subjekata koja se odvijala neposrednim financijskim sredstvima iz državnog proračuna ili kreditnim linijama preko Hrvatske banke za obnovu i razvoj te poslovnih banaka nije polučila pozitivne rezultate, prije svega pokretanje ili restrukturiranje proizvodnje i zapošljavanje stanovništva. To i nije bilo realno očekivati s obzirom na broj i strukturu stanovništva tog područja (malobrojno, staro i slabo obrazovano). Iako zaposlenost na bivšim okupiranim područjima lagano raste, gotovo nigdje ne prelazi broj od tisuću zaposlenika. Iznimka je općina Petrinja, na čijem je teritoriju u istom razdoblju broj zaposlenih udvostručen. To je najveći apsolutni rast broja zaposlenih na području Banovine i u cijeloj Sisačkoj regiji. Više je nego očito da Petrinja zbog snažnije industrijske baze, ali i bolje povezanosti sa Siskom i blizine Zagreba ima povoljnija gospodarska kretanja od drugih dijelova Banovine.

Sl. 4. Prostorni raspored radnih mjesta u Sisačkoj regiji 2005. godine
 Fig. 4 Spatial distribution of the work places in the Sisak region in 2005

Izvor: Statistički podaci Sisačko-moslavačke županije za 2005. godinu, Sisak, 2006.; Dokumentacija Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje, Zagreb

Prema podacima Ureda za statistiku Sisak, više od dvije trećine zaposlenih u pravnim osobama Sisačke regije nalazilo se 1989. na područjima bivših općina Sisak, Kutina i Novska (tab. 3). Na području Banovine tada je bilo nešto manje od trećine ukupnog broja radnih mjesta u pravnim osobama. Uzevši u obzir navedene okolnosti, razumljivo je da

se 2000., odnosno nekoliko godina nakon završetka rata, na području Banovine nalazilo svega 12,8 posto od ukupnog broja radnih mjesta. Godine 2007. udjel Banovine porastao je na petinu, ali prije svega zahvaljujući otvaranju radnih mjesta u Petrinji. Udjel Kutine u tranzicijskim je godinama u stalnom porastu.

Izložena analiza zasniva se na podacima o zaposlenosti u pravnim osobama. Stvarni (ukupni) broj zaposlenih dobiva se kada zaposlenima u pravnim osobama dodamo zaposlene u obrtima. Na slici 4 prikazan je prostorni raspored radnih mjesta u obrtima i pravnim osobama prema aktualnome političko-teritorijalnom ustroju. Od ukupnoga broja zaposlenih 7648 (18,1%) otpada na zaposlene u obrtima (tab. 4). Najveće udjele zaposlenih u obrtima imaju manje općine bez razvijenije industrije.

Tab. 4. Zaposlenost u gradovima i općinama Sisačke regije 2005. godine
Tab. 4. *Employment in towns and municipalities of the Sisak region in 2005*

Grad/općina	Zaposlenost*						Zaposleni / 100 stanovnika
	U pravnim osobama		U obrtima		Svega		
	Ukupno	%	Ukupno	%	aps.	rel.	
Sisak	13 605	83,0	2778	17,0	16 383	100,0	31,4
H.Kostajnica	650	87,5	93	12,5	743	100,0	27,1
Kutina	8423	88,1	1141	11,9	9564	100,0	38,9
Novska	2206	70,7	916	29,3	3122	100,0	21,8
Petrinja	4132	79,5	1064	20,5	5196	100,0	22,2
Glina	818	76,0	258	24,0	1076	100,0	10,9
D.Kukuruzari	35	56,5	27	43,5	62	100,0	3,0
Dvor	420	85,5	71	14,5	491	100,0	8,6
Gvozd	186	77,2	55	22,8	241	100,0	6,4
H. Dubica	59	68,6	27	31,4	86	100,0	3,7
Jasenovac	191	84,1	36	15,9	227	100,0	9,5
Lekenik	329	62,7	196	37,3	525	100,0	8,5
Lipovljani	434	75,1	144	24,9	578	100,0	14,1
Majur	55	94,8	3	5,2	58	100,0	3,9
M. Ves	77	51,3	73	48,7	150	100,0	3,7
Popovača	1894	82,6	398	17,4	2292	100,0	18,0
Sunja	322	64,0	181	36,0	503	100,0	6,8
Topusko	690	88,1	93	11,9	783	100,0	24,3
V. Ludina	168	64,1	94	35,9	262	100,0	9,3
UKUPNO	34 694	81,9	7648	18,1	42 342	100,0	22,8

* Broj zaposlenih u pravnim osobama odražava stanje na dan 31.03., a u obrtima na dan 31.12.

Izvor: Statistički podaci Sisačko-moslavačke županije za 2005. godinu, Ured državne uprave Sisačko-moslavačke županije, Služba za gospodarstvo, Pododsjek za statistiku, Sisak, 2006.; Dokumentacija Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje, Zagreb

Usporedimo li prosječni broj zaposlenih na sto stanovnika u pojedinim gradovima i općinama s onim na razini Hrvatske, vidimo da je 2005. samo u Kutini i Sisku on bio iznad državnoga (nacionalni je prosjek 30,9 zaposlenih na sto stanovnika). Među gradovima najnepovoljnija je situacija u Glini (tab. 4), dok su u općinama prilike još nepovoljnije (najnepovoljnije: Donji Kukuruzari, Hrvatska Dubica, Majur i Martinska Ves), što potkrepljuje činjenicu da neka nova općinska središta nisu uspjela pokrenuti gospodarsku aktivnost na svom području i zaposliti stanovništvo. Kao gospodarski aktivnije općine ističu se Topusko (djelatnosti vezane uz lječilišni turizam), Popovača i Lipovljani. Sveukupno na bivšim okupiranim područjima (Banovina) dolazi 14,7 zaposlenih na sto stanovnika ili upola manje nego u ostalim dijelovima Sisačke regije (27,2). Promatramo li Banovinu bez petrinjskog područja, dolazimo do poražavajućeg broja od svega 10,4 zaposlenih na sto stanovnika.

Promjene prostornog rasporeda industrijskih radnika

Budući da je najveći dio radne snage u tranzicijskome razdoblju oslobodio industrijski sektor, determinirajući na taj način ukupna kretanja zaposlenosti i nezaposlenosti, ukratko ćemo izložiti promjene broja industrijskih radnika na prostoru Sisačke regije.

Tab. 5. Kretanje broja zaposlenih u industriji Sisačke regije prema područjima bivših općina od 1989. do 2007. godine

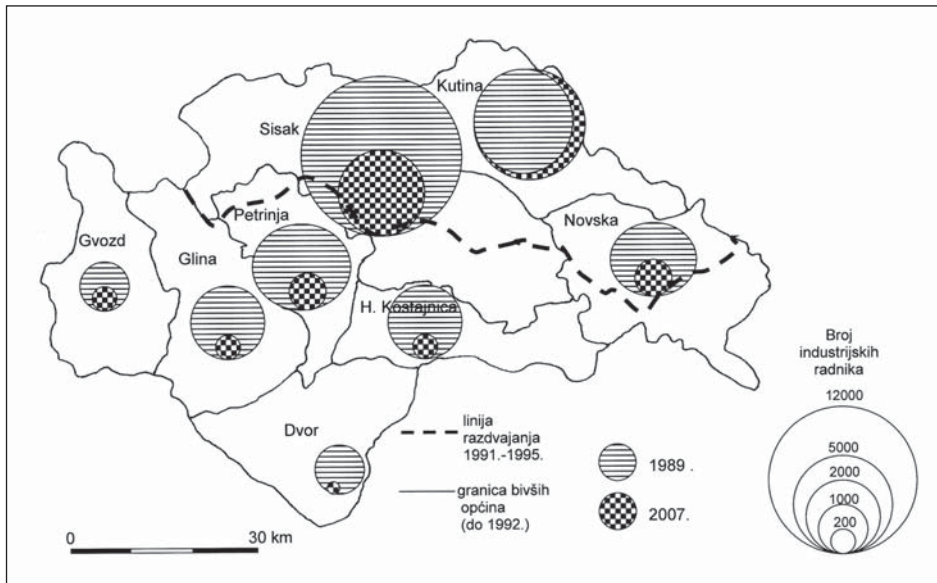
Tab. 5 *Change of the number of the employed in the Sisak region industry according to the former municipalities' areas from 1989 to 2007*

Općina	1989.		1991.		2000.		2007.		Porast/pad zaposlenosti u %	
	Ukup.	%	Ukup.	%	Ukup.	%	Ukup.	%	2000./1989.	2007./2000.
Dvor	1189	3,7	570	2,2	-	0,0	99	0,8	-100,0	-
Glina	2247	5,9	1805	7,0	325	2,1	77	0,6	-85,5	-76,3
Hrvatska Kostajnica	2770	8,7	2042	7,9	337	2,2	243	1,9	-87,8	-27,9
Petrinja	4111	12,9	3169	12,3	748	4,9	867	6,6	-81,8	+15,9
Sisak	12 824	40,2	9937	38,6	5556	36,7	4368	33,4	-56,7	-21,4
Gvozd	1289	4,0	1018	4,0	146	1,0	181	1,4	-88,7	+24,0
Novska	2597	8,1	1938	7,5	1349	8,9	636	4,9	-48,1	-52,9
Kutina	4851	15,2	5234	20,4	6664	44,1	6591	50,5	+37,4	-1,1
UKUPNO	31 878	100,0	25 713	100,0	15 125	100,0	13 062	100,0	-52,6	-13,6

Izvor: Statistički godišnjak Republike Hrvatske, Zagreb, 1990.; Statistički ljetopis Hrvatske, Zagreb, 1992.; Statistički podaci Sisačko-moslavačke županije, Sisak, 2001., 2008.

Smanjenju broja zaposlenih u industriji prethodio je pad fizičkog obujma proizvodnje. Dok je ostvareni obujam industrijske proizvodnje u Sisačkoj regiji već 1990. bio manji nego godinu prije, najviša razina industrijske zaposlenosti dosegnuta je upravo 1990. U industriji regije tada je bilo zaposleno više od 33.000 radnika. Te je godine maksimum zaposlenosti u industriji zabilježen u Sisku (14.320) i Glini (2282). Iako je i na kutinskom području rekordna godina bila 1990., novi “maksimum” industrijske zaposlenosti postignut je 2000. (v. tab. 5). U drugim je općinama rekordna zaposlenost u industriji dosegnuta 1989., što znači da se već predratne 1990. počinje oslobađati višak radne snage. Otpuštanje viška radnika bio je jedan od oblika racionalizacije zaposlenosti, iz čega je proizašao izvjestan rast proizvodnosti (Nikić, 2002). Stagnantnu 1990. godinu slijedi ratna 1991. i drastičniji pad industrijske zaposlenosti. Samo u Sisku broj zaposlenih smanjio se za oko trećinu, a s obzirom na ukupni broj zaposlenih logično je da se onda i apsolutni broj najviše smanjio upravo tamo.

Pad industrijske zaposlenosti nastavio se i u sljedećim ratnim, ali i poratnim godinama. U industrijskim je središtima na privremeno okupiranim dijelovima regije proizvodnja bila gotovo posve obustavljena. Po završetku Domovinskog rata počela je obnova uništenih ili opljačkanih pogona i ponovno otvaranje radnih mjesta. Da se navedeni procesi odvijaju sporo, svjedoče podaci u tablici 5. Pet godina nakon kraja rata (2000.) industrija u Glini, Hrvatskoj Kostajnici ili Gvozdju zapošljava manje od petnaest posto od predratnog broja zaposlenih u industriji. U Sisku i Novskoj broj industrijskih radnika prepolovljen je, a u općini Petrinja sveden na petinu.

Sl. 5. Promjene u broju industrijskih radnika u 2007. u odnosu na 1989. godinu prema bivšim općinama Sisačke regije

Fig. 5 Changes of the industrial workers number in 2007 in relation to 1989 according to the former municipalities of the Sisaak region

Iznimka od opisanih negativnih trendova jest Kutina, gdje se broj industrijskih radnika tijekom ratnih i tranzicijskih godina nije smanjivao, već uglavnom oscilira oko 6000 i konstantno je veći od onoga iz predtranzicijskog vremena. To se pripisuje razvoju populzivnijih industrija ili obavljanju *lohn-poslova* za pojedine strane tvrtke, ali i izostanku ratnih razaranja na tom području. U posljednjem se desetljeću, osim tradicionalno razvijene petrokemijske industrije, osobito razvila elektronička industrija, čiji je glavni predstavnik tvrtka *Selk*. U trenutku privatizacije (1994.) tvrtka je imala 109 zaposlenih⁴; posljednjih godina taj se broj kreće između 1000 i 2500, ovisno o stanju na tržištu.

U drugoj polovini devedesetih godina broj industrijskih radnika Sisačke regije oscilira između četrnaest i petnaest tisuća. Nakon 2000. ponovno dolazi do smanjenja industrijske zaposlenosti, koja je do 2005. svedena na manje od 12.000 radnika. Podsjetimo da ukupni broj zaposlenih u regiji postupno raste već nakon 2002., dok je broj industrijskih radnika bio u padu sve do 2006., kada je zabilježen prvi porast. Drugim riječima, regija je u ratu i tranziciji ostala bez 20.000 radnih mjesta u industriji. Samo je u Sisku tijekom petnaestak tranzicijskih godina izgubljeno blizu 10.000 industrijskih radnih mjesta, u Petrinji 3000, a u Hrvatskoj Kostajnici, Glini i Novskoj po oko 2000 (sl. 5). Porast broja industrijskih radnika posljednjih nekoliko godina ostvaren je prije svega zahvaljujući kutinskomu gospodarstvu; Kutina od 2005. do 2007. relativno gledajući ostvaruje čak jači rast industrijske (23,9%) negoli ukupne zaposlenosti (1,1%).

U predtranzicijskoj 1989. godini čak je dvije petine industrijskih radnika bilo koncentrirano na području tadašnje općine Sisak. Tranzicijske su godine međutim ostavile neizbrisiv trag na razmještanju industrijskih radnika na prostoru Sisačke regije. Tako je prema podacima iz 2007. glavnina industrijskih radnika (50,5%) bila koncentrirana na području bivše općine Kutina, što je odraz snažnog pada industrijske zaposlenosti u svim industrijskim središtima osim u Kutini. U Sisku je danas manje od 4400 industrijskih radnika, svega trećina od njihova ukupnog broja.

Indeksi specijalizacije strukture zaposlenih u gradovima i općinama

S pomoću broja zaposlenih u pojedinim gospodarskim djelatnostima moguće je analizirati gospodarsku strukturu nekog područja (tab. 6).

Jedan od pokazatelja gospodarske strukture jesu indeksi specijalizacije⁵, koji u ovom slučaju upućuju na razvijenost neke gospodarske djelatnosti u pojedinoj općini u usporedbi s prosjekom izračunatim za Sisačku regiju. Strukturu gospodarstva pojedine općine u odnosu na strukturu u regiji promatrat ćemo preko zaposlenosti u pravnim osobama 2005. godine. Izraz za izračun glasi:

$$\text{Indeks specijalizacije} = \frac{A_1 / A_2}{B_1 / B_2}$$

gdje je A_1 broj zaposlenih u pravnim osobama pojedinoga grada ili općine u promatranoj gospodarskoj djelatnosti, A_2 ukupni broj zaposlenih u pravnim osobama grada ili općine, B_1 broj zaposlenih u pravnim osobama u promatranoj gospodarskoj djelatnosti Sisačke regije i B_2 ukupni broj zaposlenih u pravnim osobama Sisačke regije.

Kada je dobiveni indeks veći od 1,00, općina je specijalizirana u promatranom području gospodarstva, odnosno gospodarskoj djelatnosti.

Indeksi specijalizacije zaposlenih izračunati su za osam odabranih područja gospodarskih djelatnosti te je utvrđeno da su gradovi i općine specijalizirani u odnosu na Sisačku regiju ovako:

- U području *poljoprivreda, lov i šumarstvo*: Hrvatska Dubica (16,95), Donji Kukuruzari (16,93), Jasenovac (12,99), Velika Ludina (6,83), Lipovljani (5,80), Sunja (4,95), Lekenik (4,05), Dvor (2,82), Novska (2,62), Popovača (1,88), Glina (1,54) i Topusko (1,50).
- U području *prerađivačka industrija*: Majur (2,41), Kutina (1,65), Martinska Ves (1,45) i Sisak (1,03).
- U području *građevinarstvo*: Novska (3,86) i Kutina (1,18).
- U području *trgovina, popravak vozila i predmeta za osobnu uporabu u kućanstvu*: Sunja (1,47), Petrinja (1,27), Novska (1,27), Popovača (1,26), Velika Ludina (1,13), Lekenik (1,12), Kutina (1,07) i Lipovljani (1,02).
- U području *ugostiteljstvo*: Topusko (17,70), Hrvatska Kostajnica (3,17) i Popovača (1,09).
- U području *promet, skladištenje i veze*: Lekenik (4,25), Hrvatska Dubica (2,69), Lipovljani (2,09), Majur (1,73), Novska (1,50), Donji Kukuruzari (1,36), Dvor (1,14) i Sisak (1,10).
- U području *obrazovanje*: Martinska Ves (4,26), Sunja (3,75), Velika Ludina (2,51), Gvozd (2,33), Hrvatska Kostajnica (2,23), Lekenik (1,99), Lipovljani (1,73), Glina (1,53), Jasenovac (1,41), Topusko (1,32), Novska (1,17), Dvor (1,12) i Petrinja (1,10).
- U području *zdravstvo i socijalna skrb*: Popovača (4,18), Lekenik (2,61), Donji Kukuruzari (2,56), Topusko (1,49), Gvozd (1,31), Sisak (1,25) i Dvor (1,04).

Može se primijetiti da u jedinicama lokalne samouprave s većim gradskim središtem više dolazi do izražaja diverzifikacija, odnosno usmjerenost na veći broj gospodarskih djelatnosti, negoli specijalizacija. U manjim općinama često djeluje svega nekoliko pravnih osoba, pa postoji realna mogućnost da općina bude izrazito specijalizirana u nekoj djelatnosti. Takav je primjer pretežito ruralna općina Majur, u kojoj postoje i dva manja industrijska poduzeća, što je dovoljno da indeks specijalizacije u području *prerađivačka industrija* bude veći od onoga u Sisku i Kutini, koji razvijaju različite gospodarske djelatnosti. Iako u Sisku industrija zapošljava više od 4000 radnika, to je svega trećina ukupnog broja zaposlenih, dok su u industriji Majura zaposlena svega 44 industrijska radnika, ali je to istodobno 80 posto ukupnog broja zaposlenih. Dakako, ne smije se zaboraviti da je ovdje riječ samo o zaposlenima u pravnim osobama, odnosno u izračun indeksa nisu uključeni individualni poljoprivrednici. Kao još jedan takav primjer mogu poslužiti općine Martinska Ves, Sunja i Velika Ludina, kojima je dovoljna primjerice samo jedna školska ustanova da bi indeks specijalizacije u području *obrazovanje* bio znatno

veći negoli u jedinicama lokalne samouprave sa značajnim školskim središtima poput Petrinje, Siska i Kutine.⁶

Tab. 6. Zaposlenost u pravnim osobama Sisačke regije prema odabranim gospodarskim djelatnostima 2005. godine

Tab. 6 *Employment in corporations in the Sisak region according to sectors of economic activities in 2005*

Grad/općina	Ukupno zaposlenih	Gospodarska djelatnost							
		Poljoprivreda, lov, šumarstvo	Prerađivačka industrija	Građevinarstvo	Trgovina	Ugostiteljstvo	Promet, skladištenje i veze	Obrazovanje	Zdravstvo i socijalna skrb
Sisak	13 605	156	4622	699	1176	104	943	1046	1323
H. Kostajnica	650	5	151	18	6	27	8	124	28
Kutina	8423	86	4611	578	858	103	457	493	166
Novska	2206	156	397	496	266	12	208	221	72
Petrinja	4132	51	700	105	499	19	199	388	219
Glina	818	34	113	14	35	-	12	107	55
D.Kukuruzari	35	16	-	-	1	-	3	-	7
Dvor	420	32	63	15	21	-	30	40	34
Gvozd	186	5	-	-	16	-	6	37	19
H. Dubica	59	27	-	-	3	-	10	-	4
Jasenovac	191	67	3	4	18	-	3	23	4
Lekenik	329	36	9	-	35	3	88	56	67
Lipovljani	434	68	139	-	42	-	57	64	3
Majur	55	-	44	-	2	-	6	-	-
Martinska Ves	77	-	37	-	3	-	3	28	1
Popovača	1894	96	387	70	227	27	115	120	618
Sunja	322	43	-	-	45	-	20	103	5
Topusko	690	28	220	18	18	160	4	78	80
V. Ludina	168	31	3	5	18	-	10	36	1
UKUPNO	34 694	937	11 499	2022	3289	455	2182	2964	2706

Izvor: Statistički podaci Sisačko-moslavačke županije za 2005. godinu, Ured državne uprave Sisačko-moslavačke županije, Služba za gospodarstvo, Pododsjek za statistiku, Sisak, 2006.

Prostorni raspored nezaposlenosti

Sve do 1990. stope rasta nezaposlenosti posvuda su izrazito niske, no te je godine u svim općinama Sisačke regije zabilježen značajniji porast broja nezaposlenih osoba. Među prvima koje su završile u stečaju bile su dravno-industrijske tvrtke *Majur* i *Finel*⁷, zbog kojih je u predratnoj 1990. najveći rast nezaposlenosti bio na područjima bivših općina Hrvatska Kostajnica i Petrinja. Znatna utjecaj na rast nezaposlenosti imala je i osjetno smanjena potražnja tvrtki za radnicima. Podaci o broju nezaposlenih u sljedećim ratnim godinama prilično su nepouzdana zbog okupacije većeg dijela regije, iako je rad ispostava zavoda za zapošljavanje okupiranih gradova bio organiziran na slobodnom teritoriju. Tako je primjerice s područja općine Dvor u evidenciji nezaposlenih bilo svega tridesetak osoba u nekoliko ratnih godina, što je prilično nerealno. Zbog toga ćemo usporediti podatke koji se odnose na predtranzicijsku 1989. i poratnu 2000. godinu (tab. 7).

Tab. 7. Kretanje broja nezaposlenih osoba u Sisačkoj regiji prema područjima bivših općina od 1989. do 2007. godine

Tab. 7. *Change of the unemployed persons number in the Sisak region according to the former municipalities' regions from 1989 to 2007*

Općina	1989.		1991.		2000.		2007.		Porast/pad nezaposlenosti u %	
	Ukup.	%	Ukup.	%	Ukup.	%	Ukup.	%	2000./1989.	2007./2000.
Dvor	364	4,7	743	7,2	737	4,0	883	5,6	+102,5	+19,8
Glina	641	8,2	676	6,5	1111	6,0	1298	8,3	+73,3	+16,8
Hrvatska Kostajnica	358	4,6	750	7,2	1104	6,0	1138	7,3	+208,4	+3,1
Petrinja	907	11,6	1122	10,8	3277	17,8	2751	17,6	+261,3	-16,1
Sisak	3181	40,7	3362	32,5	6589	35,8	5587	35,7	+107,1	-15,2
Gvozd	396	5,1	708	6,8	1085	5,9	888	5,7	+174,0	-18,2
Novska	736	9,4	779	7,5	1892	10,3	1194	7,6	+157,1	-36,9
Kutina	1233	15,8	2208	21,3	2600	14,1	1891	12,1	+110,9	-27,3
UKUPNO	7816	100,0	10 348	100,0	18 395	100,0	15 630	100,0	+135,4	-15,0

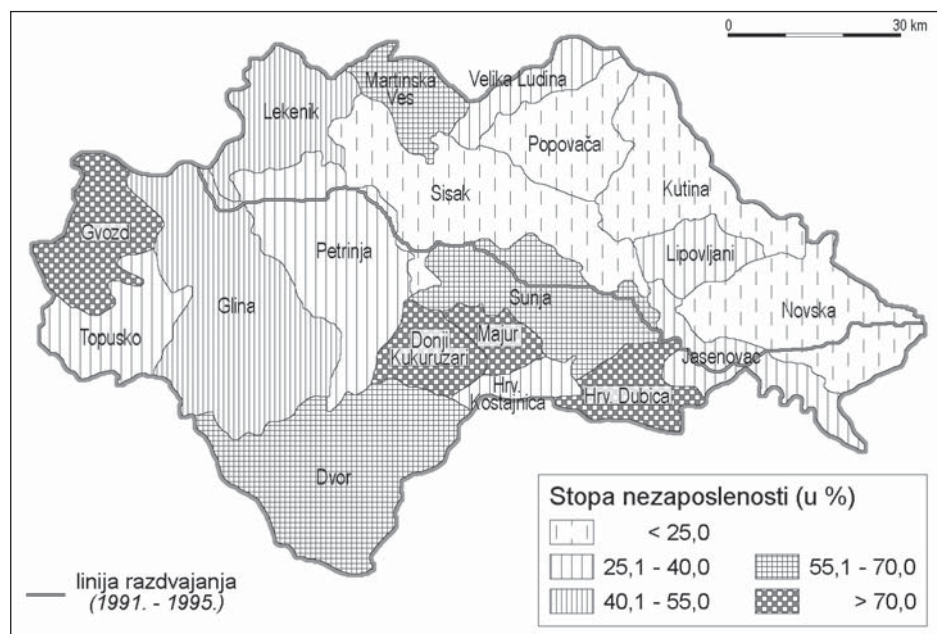
Izvor: Godišnjak Zavoda za zapošljavanje, razna godišta, Zagreb; Tablica: Nezaposlene osobe po općinama i gradovima stanovanja, razini obrazovanja i spolu od 1996. do 2007., <http://www.hzz.hr> (15.06.2008.)

U svim je općinama 2000. broj nezaposlenih osoba bio veći nego 1989., pri čemu je najveći apsolutni rast nezaposlenosti zabilježen na sisačkome i petrinjskom području, na kojem je evidentirano gotovo 6000 nezaposlenih osoba više. Relativno gledajući, nezaposlenost je najviše porasla na područjima bivših općina Hrvatska Kostajnica i Petrinja

– više od dva puta. Industrijska poduzeća tijekom tranzicijskih godina gotovo kontinuirano otpuštaju viškove radnika, koji se zbog nemogućnosti zapošljavanja u drugim sektorima upisuju u evidenciju nezaposlenih. Analiza kretanja broja nezaposlenih od 2000. do 2007. pokazuje da se u nekim općinama nezaposlenost počela smanjivati (Petrinja, Sisak, Gvozd, Novska i Kutina), dok u drugima nastavlja rasti (Glina, Dvor i Hrvatska Kostajnica).

Na sisačkome i kutinskom području bilo je 1989. evidentirano više od polovine (56,5%) nezaposlenih osoba regije, a 2000. godine 49,9%. Podsjetimo da se na istom području nalazilo 59,5% (1989.), odnosno 77,2% zaposlenih (2000.). Značajniji rast udjela u ukupnoj masi nezaposlenih ima Petrinja, na čijem je području koncentrirano gotovo 18% nezaposlenih osoba cijele regije, a prije rata bilo ih je manje od 12%.

Iako je posljednjih godina nezaposlenost u laganom padu, Sisačka regija ima izrazito visoku stopu nezaposlenosti, koja je 2005. bila 30,2%, što je znatno više od stope nezaposlenosti u Hrvatskoj (18,3%). U Sisačkoj regiji jedino grad Kutina ima manju stopu nezaposlenosti od hrvatskoga prosjeka. Kao što prikazuje slika 6, prema aktualnome političko-teritorijalnom ustroju rekorderi su nezaposlenosti općine Donji Kukuruzari, Majur, Hrvatska Dubica i Gvozd sa stopom nezaposlenosti većom od 70 posto! Na području Banovine nema nijednoga grada ili općine koji bi imali manju nezaposlenost od regionalnog prosjeka. Iako se često ističe da je dinamika povratka prognanika spora, očito je još uvijek brža od otvaranja novih radnih mjesta. Ispodprosječne stope nezaposlenosti zabilježene su jedino u gospodarski propulzivnijim općinama sjeveroistočnog dijela regije: Kutini, Sisku, Popovači, Novskoj i Lipovljaniima.⁸

Sl. 6. Stope nezaposlenosti 2005. po gradovima i općinama Sisačke regije

Fig. 6 Unemployment rates in 2005 by towns and municipalities of the Sisač region

Izvor: HZZ, HZMO, Statistički podaci Sisačko-moslavačke županije za 2005. godinu, Sisak

Na kraju valja naglasiti da tranzicija nije donijela samo ukidanje brojnih radnih mjesta nego i otvaranje novih u drugim gospodarskim djelatnostima. No mnoga su nova radna mjesta popunjavana osobama koje uopće nisu dospjele u evidenciju nezaposlenih (Šošić, 2005). Nezaposlenost u Sisačkoj regiji ima u izvjesnoj mjeri i strukturalno obilježje, što znači da u nekim djelatnostima nedostaje kvalificirane radne snage (Čavrak, 2002), što je otegotna okolnost prestrukturiranja njezina gospodarstva prema razvoju propulzivnijih djelatnosti.

ZAKLJUČAK

U općinama Banovine koje su u Domovinskom ratu bile okupirane i na koje prema starome političko-teritorijalnom ustroju otpada više od polovine površine istraživanog područja danas je koncentrirano 20 posto radnih mjesta u pravnim osobama, dok ih je još uoči rata bilo 32 posto. Da je i struktura radnih mjesta nepovoljna, govori činjenica da je na bivšim okupiranim područjima koncentrirano svega 11% industrijskih radnih mjesta (prije rata na tom ih je području bilo 35%), dok se preostalih 89% nalazi u sjevernim (razvijenijim) dijelovima regije, mahom u Sisku i Kutini. Dok je u sjevernim općinama veća koncentracija zaposlenosti, u južnima je koncentrirana glavina nezaposlenih osoba regije. Tako je još 1989. u bivšim općinama Banovine živjelo svega 34% nezaposlenih osoba regije. Do 2007. taj je udjel narastao na 45%, što ima za posljedicu iznimno visoke stope nezaposlenosti u njima.

Potpuno je jasno da su pod utjecajem ratnih okolnosti od 1991. do 1995. i prestrukturiranja gospodarstva u uvjetima tranzicije, dodatno potencirani naslijedeni razvojni problemi tih krajeva, a prostorna slika zaposlenosti i nezaposlenosti trajno je izmijenjena, uz naglašeni regionalni monocentrizam. Industrijskim tvrtkama, gigantima socijalizma, koje su se susrele s privatizacijskim poteškoćama i velikim viškom radnika, potrebni su svjež kapital, organizacijske i druge inovacije kako bi postale konkurentne na tržištu. Opljačkana ili devastirana postrojenja na bivšim okupiranim područjima zahtijevaju obnovu kako bi se potaknuo gospodarski rast, smanjila nezaposlenost te stvorila perspektiva za ono malo mladog stanovništva koje još uvijek tamo živi. Osobito je potrebno poticati osnivanje i razvoj malih i srednjih tvrtki, ne umanjujući pritom vrijednost obnove ratarstva i stočarstva, čiju je proizvodnju potrebno dinamizirati u odnosima s prehrambenom industrijom. Jedan je od preduvjeta bržega gospodarskog razvoja i bolja prometna povezanost, kako unutar same regije (slabo povezani sjeverni i južni dio) tako i sa Zagrebom. Dobra prometna povezanost bila je u prošlosti, uostalom, i jedan od bitnih čimbenika bržeg razvoja nekih naselja u tome kraju. Stoga bi izgradnja brze ceste kroz Banovinu mogla povoljno djelovati na demografski i gospodarski oporavak tih krajeva i barem ublažiti izrazitu neravnotežu u prostornoj raspodjeli radnih mjesta.

POZIVNE BILJEŠKE

1. Prema aktualnome političko-teritorijalnom ustroju grad Sisak te općine Lekenik, Martinska Ves i Sunja bili su do 1992. u sastavu općine Sisak. Grad Hrvatska Kostajnica te općine Hrvatska Dubica, Majur i Donji Kukuruzari bili su u sastavu bivše općine Hrvatska Kostajnica. Grad Kutina te općine Popovača i Velika Ludina tvorile su bivšu općinu Kutina, a grad Novska te općine Lipovljani i Jasenovac bivšu općinu Novska. Općine Gvozd i Topusko, s još nekoliko naselja koja su danas u sastavu Karlovačke županije, tvorile su općinu Gvozd (Vrginmost). Današnji gradovi/općine Glina, Dvor i, uza zanemariva odstupanja, Petrinja imaju isti teritorijalni obuhvat kao i prije.
2. Prema "Uputi za primjenu Zakona o utvrđivanju ratne štete", štete se izražavaju u HRD na dan 31. 12. 1990., po tečaju 1 DEM (njemačka marka) = 7 HRD.
3. Uoči rata *Slavijatrans* je raspolagao sa 90 autobusa i 390 teretnih i drugih vozila. Danas raspolaže sa 33 autobusa i oko 30 kamiona.
4. Podatak preuzet s web-stranice: <http://www.selk.hr> (22.08.2007.).
5. O metodologiji više u: Turčić, I., Hunjet, D., 2002.
6. Indeksi specijalizacije nisu izračunati za područja gospodarskih djelatnosti u kojima nema izrazite specijalizacije ili je apsolutni broj zaposlenih malen. Tako primjerice općina Lipovljani u području *ribarstvo* ima visok indeks specijalizacije (79,97) jer jedina u Sisačkoj regiji ima registriranu pravnu osobu u toj djelatnosti, iako je obavlja svega sedam zaposlenika. Slično je i s područjem *rudarstvo i vađenje*, u kojem Velika Ludina ima indeks 38,92, a općina Lipovljani 12,70.
7. Prema *Izvještaju o realizaciji programa rada u 1990.*, Zavod za zapošljavanje – Područna služba Sisak, 1991.
8. Navedene stope nezaposlenosti izračunate su prema izrazu: $u = U / (L + U) \times 100$, gdje je u stopa nezaposlenosti, U broj nezaposlenih i L broj zaposlenih. Podaci o broju zaposlenih u pravnim osobama dobiveni su temeljem istraživanja koje se provodi jednom godišnje, sa stanjem 31. ožujka, a broj zaposlenih u obrtu i djelatnostima slobodnih profesija preuzet je iz evidencije aktivnih osiguranika Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje. Individualni poljoprivrednici nisu uključeni u ukupni broj zaposlenih.

LITERATURA

- Billege, I. i dr.**, 1994: War and terrorist destruction of the Sisak Oil Refinery and its environment. *Nafta*, 45(5-6), 283-287
- Čavrak, V.**, 2002: Povijesna retrospektiva gospodarskog razvitka Županije Sisačko-moslavačke – pouke za sadašnjost i budućnost. *Razvojna strategija i marketing grada i županije*, Zbornik radova, Zagreb
- Dujšin, U.**, 1999: Nezaposlenost i politika zapošljavanja u zemljama u tranziciji: Hrvatska. *Ekonomska istraživanja*, 12(1-2), 1-19
- Feletar, D., Glamuzina, M.**, 2002: Prostorna distribucija zaposlenosti i nezaposlenosti kao pokazatelj diferenciranosti na prostoru Hrvatske. *Podravina*, 50(2), 5-42
- Feletar, D., Stiperski, Z.**, 1997: Procesi tranzicije kao faktor promjena broja i strukture stanovništva županijskih središta u Hrvatskoj. *Acta Geographica Croatica*, 32, 91-99
- Kerovac, N.**, 2003: (Ne)jednakost žena na tržištu rada. *Revija za socijalnu politiku*, 10(3)
- Lorber, L.**, 1999: The Economic Transition of Slovenia in the Process of Globalization. *Geografski zbornik*, 39, 134-166
- Mišetić, R.**, 2002: Utjecaj prisilnih migracija na promjenu biološkog sastava stanovništva – primjer Sisačko-moslavačke županije. *Migracijske i etničke teme*, 18(4), 307-318

Zdenko Braičić, Zoran Stiperski, Dražen Njegač – Utjecaj gospodarske tranzicije i rata na promjene u prostornoj slici zaposlenosti Sisačke regije

- Nikić, G.**, 2002: Strukturne promjene u prerađivačkoj industriji Hrvatske 1995.-2000., *Ekonomski pregled*, 53(1-2), 191-225
- Njegač, D.**, 2000: Regionalna struktura Hrvatske. Zbornik radova II. hrvatskog geografskog kongresa, HGD, Zagreb, 191-199
- Stiperski, Z.**, 2007: Promjene u hrvatskoj industriji tijekom tranzicijskog razdoblja. Zbornik radova IV. hrvatskog geografskog kongresa, HGD, Zagreb, 285-302
- Šošić, V.**, 2005: Siromaštvo i politike na tržištu rada u Hrvatskoj. *Financijska teorija i praksa*, 29(1), 75-94
- Teodorović, I.**, 2000: Industrijska politika u nemirnim uvjetima. *Ekonomski pregled*, 51(1-2), 37-54
- Turčić, I., Hunjet, D.**, 2002: Neke osnovne strukturne karakteristike po oblicima vlasništva i veličini poduzeća i poslovanje gospodarstva Hrvatske u godini 2000., *Ekonomski pregled*, 53(1-2), 49-71

IZVORI

- Dokumentacija Ureda državne uprave u Sisačko-moslavačkoj županiji**, Pododsjek za statistiku, Sisak
- Godišnjak zavoda za zapošljavanje**, Zavod za zapošljavanje, Zagreb, 1991., 1993., 1994., 1995.
- Izvještaj o realizaciji programa rada u 1990. godini**, Zavod za zapošljavanje – Područna služba Sisak, Sisak, 1991.
- Nezaposlene osobe po općinama i gradovima stanovanja, razini obrazovanja i spolu (od 1996. do 2007.)**, Hrvatski zavod za zapošljavanje, Zagreb, <http://www.hzz.hr/docslike/statistike/tablica%2036.xls> (12.01.2008.)
- Osiguranici mirovinskog osiguranja prema županijama i općinama – stanje 31.12.2005.**, Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, Zagreb, 2006.
- Statistički godišnjak Republike Hrvatske**, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1990.
- Statistički ljetopis Hrvatske**, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1992.
- Statistički podaci Sisačko-moslavačke županije za 2000. godinu**, Ured državne uprave u Sisačko-moslavačkoj županiji – Pododsjek za statistiku, Sisak, 2001.
- Statistički podaci Sisačko-moslavačke županije za 2005. godinu**, Ured državne uprave u Sisačko-moslavačkoj županiji – Pododsjek za statistiku, Sisak, 2006.
- Statistički podaci Sisačko-moslavačke županije za 2007. godinu**, Ured državne uprave u Sisačko-moslavačkoj županiji – Pododsjek za statistiku, Sisak, 2008.
- Zaposlenost, zapošljavanje i djelatnost hrvatske službe za zapošljavanje**, Zavod za zapošljavanje, Zagreb, 1989., 1990.
- Završno izvješće o ratnim štetama**, Sisačko-moslavačka županija, Županijska komora za popis i procjenu ratnih šteta, Sisak, 1999.

SUMMARY

Influence of Economic Transition and War on Changes in Spatial Picture of Employment in Sisak Region

Zdenko Braičić, Zoran Stiperski, Dražen Njegač

This paper analyses the influence of economic transition and war (the Croatian War of Independence) on the number and spatial distribution of the employed and unemployed in the Sisak region between 1989 and 2007. The analysis has been carried out according to the areas of the former municipalities abolished in 1992.

Territories of the municipalities in Banovina and partially of those in Sisak and Novska were temporarily occupied during the Croatian War of Independence, so the region was divided into the northern free and southern occupied parts. In 1995, by liberation of the occupied areas in the Sisak region, prerequisites were made for an economic renewal and return of the exiles. Greatest war damages were determined in the municipalities which had disposed of significant economic capacities, partially or completely destroyed. Sisak suffered the greatest damages of 989 million DM, although it was not occupied. Petrinja follows with damages of 850 million DM. The smallest damages were determined in the territory of Kutina. As to industrial facilities, the plants of the *Ironworks Sisak* and *Oil refinery* in Sisak were most devastated.

War happenings additionally engraved the restructuring of the economy characteristic for transition societies, in which connection the industrial sector got especially hurt. In 2000, the Sisak industry, founded on the basic industry and energetics, reached the "bottom", because the production volume was for almost 71 % smaller than in 1990. On the other hand, the industry in Kutina coped far better with the traps of transition, and its volume had mainly been on the increase since 1994.

In the nineteen eighties, employment mostly increased, but a slight growth of unemployment started as well. The largest number of the employed in the Sisak region (77,451 employed people) was in 1989, and the smallest one in 2002 (38,930 employed people), which was partly the consequence of laying off. Besides, a significant part of the Serbian ethnic minority members left their up-to-then homeland, and a larger part of the region (and work places) was occupied by the aggressor's army. Although the employment had been rising, only 54.7 % of the total number of the employed (corporations and crafts) from 1989 was reached in 2005. It is interesting that unemployment mostly increased in the post-war years with the climax in 2001, when almost 21,000 unemployed persons were evidenced in the Sisak region.

In the period 1989-2000, the greatest relative decrease of the persons employed in corporations was registered in the municipalities Dvor, Glina, Hrvatska Kostajnica and Gvozd (over 80 %). They are all the municipalities whose territories were occupied during the war. While Kutina registered a minimal fall of the employed persons number (6.4 %), the employment in Sisak was, connected with a longtime industry crisis, more than halved. Before the war 1/6 of the Sisak region work places (corporations) were in Kutina, and today there are even 1/3 of them. Among the former occupied municipalities only Petrinja stands out by a quicker dynamics of renewal and opening of new work places. In 2007, there were over 2,000 employed persons.

In the transition period the industrial sector dismissed the greatest part of the labour force determining the total changes of employment and unemployment. The number of industrial workers

in the Sisak region was on decrease till 2006, when the first increase was recorded. In 2000, only 11.3 % of the pre-war workers were employed in the industry of Gvozd, 12.2 % in Hrvatska Kostajnica, 14.5 % in Glina, while in Sisak and Novska the number of industrial workers was halved, and in Petrinja reduced to 1/5. The exception was Kutina in whose economy the number of industrial workers grew, which was attributed to the development of more propulsive industries (e. g. electronic industry) and assembly services for foreign orderers. In the pre-war year 1989, even 40.2 % of industrial workers were concentrated in Sisak, and the municipalities of Kutina and Petrinja followed with the shares of 15.2 % and 12.9 % respectively. In 2007, half of industrial workers (50.5 %) were concentrated in Kutina, while there is only one third of them (33.4 %) in Sisak today.

In 2000, unemployment in all municipalities was greater than in 1989, but in the period 2000-2007, it decreased in the municipalities of Petrinja, Sisak, Gvozd, Novska and Kutina. On the contrary, in the remaining municipalities unemployment continued to increase. According to the actual political-territorial organization, the municipalities in Banovina, Donji Kukuruzari, Majur, Hrvatska Dubica and Gvozd, had the highest rates of unemployment (over 70 %). With the unemployment rate of 12.5 % in 2005 Kutina is the only town in the Sisak region with the unemployment smaller than the Croatian average (18.3 %).

Primljeno (Received): 11 – 03 – 2009

Prihvaćeno (Accepted): 31 – 03 – 2009

Mr. sc. Zdenko Braičić, asistent
Učiteljski fakultet Zagreb, Podružnica Petrinja
Trg Matice hrvatske 12,
Petrinja, Hrvatska/Croatia
e-mail: zbraicic@vusp.hr

Dr. sc. Zoran Stiperski, izv. prof.
Prirodoslovno-matematički fakultet, Geografski odsjek
Trg Marka Marulića 19,
Zagreb, Hrvatska/Croatia
e-mail: zstiper@geog.pmf.hr

Dr. sc. Dražen Njegač, izv. prof.
Prirodoslovno-matematički fakultet, Geografski odsjek
Trg Marka Marulića 19,
Zagreb, Hrvatska/Croatia
e-mail: dnjegac@geog.pmf.hr

